

LIBRIS

We know

TRANSFORMAREA RĂZBOIULUI ÎN SECOLUL XXI

COORDONATORI:

ȘERBAN FILIP CIOCULESCU

OCTAVIAN MANEA

SILVIU PETRE

GEORGE VIȘAN

LITERA

București

Fețele războiului la început de secol: trecutul nu prezice clar viitorul, dar sigur îl poate influența (coordonatorii volumului)	7
--	---

PARTEA I

Revenirea competiției între marile puteri

Agresiunea rusă asupra Ucrainei din 2022 – privire de ansamblu asupra viitorului conflictelor interstatale în secolul XXI (GEORGE VIȘAN)	29
Tranziția postafghană: „American Way of War“ în epoca revenirii competiției cu marile puteri (OCTAVIAN MANEA)	60
Rusia și strategia războiului de joasă intensitate din Ucraina (VLADIMIR SOCOR)	98
Dilemele „răbdării strategice“. Este China pregătită pentru conflictele militare ale noului secol? (ȘERBAN F. CIOCULESCU).....	111
Arta franceză a războiului, între securitate și permanenta reinventare a puterii statului (ȘTEFAN POPESCU)	153

PARTEA A II-A

Macrotendențe

Război asimetric în domeniul maritim (GEORGE VIȘAN)	187
Roboți ucigași! Tehnologia și normele care transformă războiul în secolul XXI (MARIUS GHINCEA).....	223
Rolul rachetelor balistice în conflictele secolului XXI (IMANUELA IONESCU)	242

Război asimetric: grupuri armate politico-religioase și economic-exploatatoare în Africa Centrală (ANA RALUCA ALECU ȘI ANDREI MIROIU)	275
Sfârșitul războaielor neocon (CĂTĂLIN GOMBOȘ)	292
<i>Games of Thrones</i> în Golful Persic (IOANA CONSTANTIN-BERCEAN)	326
Iranul ca putere postimperială (SILVIU PETRE)	376
„Statul eșuat“ al Orientului Mijlociu: Republica Arabă Siriană de la revoluție pașnică la război civil cu implicare internațională (ANDREEA NICOLETA SAVA)	400
Războaiele civile din Libia – conflicte pentru reunificarea națională, rampă către un califat sau bătălie pentru democrație și pluralism? (ȘERBAN F. CIOCULESCU)	423

FETELE RĂZBOIULUI LA ÎNCEPUT DE SECOL: TRECUTUL NU PREZICE CLAR VIITORUL, DAR SIGUR ÎL POATE INFLUENȚA

Acest volum nu este unul dedicat experienței militare românești sau unei tipologii de război românești. Scopul său este să identifice, din punct de vedere teoretic și istoric, caracterul războiului în primele două decenii ale secolului XXI. Contextul istoric imediat face tema și mai relevantă. România s-a retras din Afghanistan, cel mai îndelungat conflict militar la care a participat vreodată, după 19 ani petrecuți în această țară, ca parte a angajamentelor față de NATO și principalul său aliat, SUA. Țara noastră, chiar dacă nu este o mare putere, a participat, deci, până de curând la un război îndelungat, într-o țară îndepărtată.

Pe urmă, în vecinătatea României în ultimii 20 de ani s-au desfășurat conflicte regionale care i-au afectat direct sau indirect securitatea: Războiul Ruso-Georgian (2008) și Războiul Ruso-Ucrainean (2014), aflat încă în desfășurare. Există apoi paradigma conflictelor înghețate din fostul spațiu sovietic, care, deși datează din ultimele decade ale secolului trecut, încă sunt relevante pentru regiunea Mării Negre și a Caucazului. În 2020 s-a înregistrat un nou episod sângeros în Caucaz, conflictul din Nagorno-Karabakh izbucnind din nou, de data asta din inițiativa Azerbaidjanului. Aceste conflicte înghețate pot fi oricând dezghețate și sporesc climatul de insecuritate din regiune.

LIBRIS | We know books

Astfel, un volum dedicat fenomenului războiului în secolul XXI, considerat din perspectivă românească, ar putea părea, la prima vedere, o idee un pic excentrică, dacă nu chiar o întreprindere intelectuală cu randament scăzut. România nu a mai fost implicată într-un conflict amplu de la al Doilea Război Mondial, pe care l-a și pierdut de altfel – deci experiența românească în domeniul militar s-ar putea să fie considerată irelevantă de un observator pretențios al acestui domeniu sau, în cel mai bun caz, să fie catalogată drept marginală. Un alt argument împotriva acestui demers ar fi că statul român nu este o mare putere, deci capacitatea sa militară nu este una relevantă la nivel sistemic, ci doar la nivel regional. Apoi, faptul că acest volum reunește perspectivele unor civili și nu ale unor militari ar putea părea pentru unii cel mai puternic argument împotriva acestui tip de demers.

Absența autorilor militari sau cu experiență militară nu reprezintă un argument împotriva cercetărilor reunite în acest volum. Misiunea volumului nu este aceea de a defini vreo doctrină militară sau de a revoluționa arta războiului, ci de a prezenta perspective românești asupra războiului în secolul XXI, pornind de la paradigmele începutului de secol și folosind mijloacele disciplinelor științei politice, relațiilor internaționale, sociologiei și istoriei. Trebuie precizat că, pe lângă teoreticieni și practicieni precum Carl von Clausewitz, Helmuth von Moltke, Alfred Thayer Mahan sau Henri de Jomini, au existat civili precum Hans Delbrück, Friederich Engels, B.H. Liddell Hart, Paul H. Nitze sau Julian Corbett care s-au aplecat cu succes asupra studiului războiului. De asemenea, au existat civili înzestrați precum Mao Zedong care au demonstrat abilități extraordinare atât din punct de vedere militar, pe câmpul de luptă, cât și din punct de vedere teoretic. Deși priviți cu suspiciune de statele majore și de militarii de carieră, considerați în cel mai bun caz amatori sau, mai rău, „strategi de cafea“, civilii care s-au aplecat asupra studiului fenomenului războiului, a artei războiului și a mării strategii au avut contribuții decisive și transformatoare în aceste domenii. Forțele armate și ministerele apărării nu dețin monopolul cunoașterii în ce privește utilizarea forței, iar debutul de secol XXI a demonstrat din plin acest lucru.

LIBRIS

We know
books

Abordarea fenomenului războiului din acest volum este clausewitziană: natura războiului este constantă, câtă vreme caracterul său este variabil în funcție de perioada istorică și de mediul socio-cultural în care se desfășoară. Evoluția mijloacelor purtării războiului nu afectează natura acestuia. De la armele albe ale Antichității până la bomba nucleară a celui de-al Doilea Război Mondial natura conflictului armat a rămas imuabilă: grupuri umane organizate, mobilizate de anumite credințe sau ideologii, acumulând putere economică, tehnologică, militară, încearcă să își impună voința asupra altora. Frica de a fi supus și dominat, ori anihilat, alimentează clasică dilemă a securității, mecanism psiho-cognitiv drag școlii realiste încă din epoca lui Tucidide. Astfel, preocuparea excesivă pentru autoapărare a onora, elanurile dominatoare ale altora, vecinătatea geografică și eventuala lipsă a unor obstacole geografice securizante duc la creșterea probabilității unor războaie devastatoare. Cel care se simte vulnerabil la un atac prin surprindere, favorizat de supremația paradigmei ofensive, va fi tentat să atace anticipativ. Dar este oare favorizat cel care atacă primul sau cel care se apără mai eficient? Teoria „balanței ofensive–defensive“ (*offense–defense theory*) încearcă să prevadă declanșarea și câștigarea războiului în funcție de prevalența armelor, doctrinelor, tacticilor și strategiilor ofensive sau defensive, în fiecare perioadă istorică, în funcție de nivelul de civilizație și de dezvoltare al regiunilor lumii.¹

Ce este până la urmă războiul?

Carl von Clausewitz îl definește ca un act de violență prin care se caută impunerea voinței asupra adversarului.² Definiția clausewitziană este completată cu noțiunea fundamentală că războiul

¹ Jervis, Robert, „Cooperation under the Security Dilemma“, în *World Politics*, vol. 30, nr. 2 (ianuarie 1978), pp. 167–214. Vezi și Van Evera, Stephen, „The Cult of the Offensive and the Origins of the First World War“, în *International Security*, vol. 9, nr. 1 (vara 1984), pp. 58–107.

² von Clausewitz, Carl, *On War*, Princeton University Press, Princeton, 1989, p. 75

LIBRIS

We know
books

reprezintă o acțiune politică purtată, însă cu alte mijloace.³ Scopul războiului este, deci, fundamental politic și are drept consecință impunerea voinței asupra adversarului. Pentru impunerea voinței politice asupra adversarului, scopul imediat al războiului trebuie să fie dezarmarea adversarului. Acest lucru înseamnă distrugerea sau afectarea capacității sale de a purta război prin eliminarea capacităților militare.

Pornind de la definiția lui Clausewitz, alți autori au încercat, la rândul lor, să definească războiul. Nu vom încerca aici să trecem în revistă toate definițiile războiului – ar fi în afara scopului acestui volum – și ar fi și un demers lipsit de randament, dar vom prezenta câteva pentru a formula o definiție funcțională a războiului.

În volumul *Causes of War*, Jack S. Levy și William R. Thompson definesc războiul ca „acte de violență coordonată și susținută între organizații politice”⁴. Ceea ce distinge războiul de alte forme de conflict este violența susținută. Subiectul războiului îl reprezintă organizațiile politice, nu indivizii. Aceștia participă la conflict ca membri ai unor organizații politice: state, facțiuni politice (în cazul războaielor civile), membri ai unui grup etnic sau membri ai unei grupări teroriste.

Conform mareșalului Lord Montgomery, războiul este „orice conflict prelungit purtat între grupări politice ce presupune utilizarea forței armelor. Se includ insurecțiile și războaiele civile. Se exclud răscoalele și actele individuale de violență”⁵.

Pornind de la aceste definiții putem extrage o serie de caracteristici fundamentale ale războiului: este un act de violență organizată, susținut și colectiv, realizat în numele unei organizații politice (stat, grup etnic sau grupare) și care urmărește impunerea voinței asupra unei alte organizații politice. Scopul războiului este unul

³ von Clausewitz, Carl, *op. cit.*, p. 87

⁴ Levy, Jack S. și Thompson, William R., *Causes of War*, Wiley-Blackwell, Malden, 2010, p. 5

⁵ Montgomery, Lord, *A Concise History of Warfare*, Wordsworth, Hertfordshire, 2000, p. 11

UBRIS | We know books

fundamental politic și nu este un simplu act de violență aleatoriu. Scopul politic al războiului este evidențiat prin faptul că acesta este un mijloc, o unealtă prin care o organizație politică încearcă să-și impună voința asupra alteia.

Astfel, războiul este un act de violență, organizat, planificat, susținut și realizat de o organizație politică doritoare să-și impună voința asupra altei organizații politice. Prin organizație politică înțelegem în primul rând statul național, dar și facțiuni politice și etnice din interiorul unui stat care folosesc conflictul armat pentru a-și soluționa diferendele sau pentru a-și impune dominația asupra unei societăți. Organizații politice sunt și grupările teroriste care acționează la nivel local, regional sau internațional.

În cadrul acestui volum nu ne vom pronunța asupra cauzelor războiului în primele trei decade ale secolului XXI. Deși unii dintre autori se vor referi la cauzele războaielor pe care le vor studia în acest volum, scopul acestei lucrări nu este de a dezvolta generalizări asupra cauzelor păcii și războiului. Suntem interesați de descrierea caracteristicilor fenomenului ca atare, de implicații și de efecte, la nivel regional și global.

Constrângerile războiului

Analiza fenomenului războiului, în sensul conflictului armat dintre comunități umane organizate, este desigur trasabilă încă din Antichitate, dacă ne gândim la lucrări clasice precum *Războiul Peloponesiac* al lui Tucidide sau *De bello Gallico* al lui Iulius Caesar. Armate de istorici, urmați de sociologi, antropologi, teoreticieni ai relațiilor internaționale, dar și filosofi, au pus deja marile întrebări specifice domeniului respectiv: de ce apar conflictele militare între colectivitățile umane, cine are interesul să le declanșeze, cine e mai probabil să le câștige și de ce?

E desigur evident că analizele cele mai complexe și mai bine calibrate sunt cele multidisciplinare, pentru că nu poți înțelege un fenomen atât de complex mulțumindu-te doar cu un set de

elemente explicative. Așa cum ne spunea Kenneth Waltz acum circa 60 de ani în clasică sa carte *Omul, statul și războiul*, fenomenul militar poate fi înțeles la trei niveluri de analiză: nivelul internațional (sistemic), nivelul statal (național) și nivelul individual (al decidentului ca atare).

Războaiele sunt decise nu de entități abstracte numite imperii, regate, orașe-stat, triburi, state-națiune, ci de oameni în carne și oase, de decidenți politici. Dacă un lider politic imperial precum Genghis Han, Napoleon sau Hitler avea practic în mână sa decizia de a declanșa sau nu războaie, campanii de cucerire, în sistemele democratice, dar și în anumite sisteme autoritare moderne, decizia aparține unui grup, chiar dacă șeful statului este elementul dominant. Mulți își imaginează că Vladimir Putin sau Xi Jinping își pot împinge țările (Rusia, respectiv China) în războaie, fără a trebui să convingă întreaga clasă politică sau majoritatea populației de necesitatea acestei decizii cu impact extrem de grav asupra destinului națiunilor respective. De fapt, și autocrații trebuie să își convingă aparatele decizionale să accepte o asemenea decizie, cu toate că în practică va fi mai simplu decât în sisteme democratice liberale.

Liderii privesc și către populațiile lor, către națiuni: ce aspirații au, sunt sau nu mulțumite de *status-quo*, ar accepta sacrificiile inerente unui război, iar dorințele-aspirațiile colective ar putea fi împlinite în caz de război? Dar dincolo de ceea ce dorește majoritatea populației (de unanimitate nu poate fi vorba decât în propaganda regimurilor totalitare), liderii împreună cu grupul decizional privesc către situația țării lor: puterea armatei, accesul la arme de distrugere în masă, la tehnologii avansate, starea economiei, demografia. După care vor privi cu anxietate la parametrii națiunilor rivale, spre a calcula șansele de a câștiga un eventual conflict. Tot cu anxietate privesc adesea către aliați: sunt destui, sunt puternici, sunt de încredere, pot antrena alți aliați în conflicte regionale care au potențial de escaladare la nivel mondial?

IBRIS | We know books

Geografia conflictelor actuale

Peisajul actual e unul complex, multistratificat, în evoluție accelerată.

SUA rămân cea mai importantă putere militară, dar China se ridică amenințător, recuperând rapid decalajul tehnologic grație avântului economic și științific, însă SUA conservă și avantajul aliaților – au mai mulți și mult mai puternici față de ce poate mobiliza China în cazul unui război de coaliții.

Federația Rusă e, alături de SUA, una dintre marile puteri nucleare, de asemenea păstrează o situație avantajoasă în domeniul unor tehnologii militare esențiale (aviație, submarine, rachete), cu toate că economia e în declin (afectată de sancțiunile occidentale și de prețurile fluctuante ale hidrocarburilor), iar populația în pantă demografică. Însă psihologia paranoid-defensivă a elitelor rusești, nevoia de a păstra un *buffer* strategic care să apere țara de un posibil atac dinspre Occident au condus acest stat spre agresarea vecinilor mai mici, cărora le-a generat conflicte înghețate și chiar le-a desprins cu forța teritorii (a se vedea, de exemplu, cazurile Georgiei și Ucrainei). Tendința Moscovei de a amenința Ucraina, un stat mult mai slab în plan demografic, economic și militar, aducând zeci de mii de soldați și instalații militare masive la granița comună (de exemplu, în lunile aprilie și decembrie ale anului 2021), deși e clar că Occidentul nu e dornic în ansamblul său să primească Ucraina în NATO, ci doar o înarmează limitat, din motive umanitare și strategice, se încadrează în nevoia obsesivă a regimului Putin de a-și garanta securitatea externă și internă, inclusiv prin recurs la violență armată. Prin tradiția istorică, Rusia preferă să fie temută în relațiile cu cei care nu îi împărtășesc valorile și obiectivele strategice.

Marile puteri, cele dotate cu arme de nimicire în masă, evită – și mai mult ca sigur vor evita – războaiele directe cu alte mari puteri sau cu puteri regionale similar înarmate. Sunt preferate acțiunile specifice războiului hibrid (dezinformare, *fake news*, atacuri economice, cibernetice) și se recurge la *proxy forces*, așa cum

LIBRIS

We know
books

o demonstrează acțiunile Rusiei față de țările UE și NATO, intervențiile Rusiei și Turciei în Siria și în Libia.

Micile state care au dispute teritoriale nerezolvate în mod excepțional se lasă antrenate în războaie clasice, similare celor din secolul al XIX-lea și din prima jumătate a secolului XX. Astfel, Armenia și Azerbaidjan s-au dueltat intens, dar scurt, în toamna anului 2020, pentru regiunea Nagorno-Karabah, folosind arme și instructori furnizați de puteri regionale (Rusia, Turcia), tehnologie militară avansată (drone, rachete) adusă din Turcia și din Israel, care s-a dovedit decisivă în victoria azerilor. Dar aceste mici state frustrate nu sunt lăsate de puterile regionale să își consume furia colectivă și să își atingă integral obiectivele: Rusia a intervenit alături de Turcia garantând noul *status-quo* și împiedicând un succes militar și politic total al Azerbaidjanului.

La nivelul substatal și transnațional, avem o multitudine de conflicte identitare și economice în Africa de Nord și în cea a Marilor Lacuri, în zona Cornului Africii, în Orientul Mijlociu. Practic, un amestec toxic de eșec statal, insurgență tribală și jihadism islamic. Un grup terorist transnațional islamist precum Boko Haram se dovedește imposibil de învins definitiv de state precum Nigeria, Ciad sau Camerun. Nici aripa sa mai recentă, Islamic State West Africa Province (ISWAP), nu a putut fi anihilată de forțele armate statale, fie ele și bine antrenate și înarmate. Observăm cum conflictele civile din Libia și din Siria au devenit în final magneti pentru jihadiștii din Orientul Mijlociu și din Africa de Nord (MENA) și au atras intervenția marilor puteri (SUA, Rusia), a celor regionale (Turcia în special, dar și Egipt, EAU în dosarul libian), ajungându-se la o ciocnire a forțelor *proxy* și la imposibilitatea forțelor locale de a impune o soluție politică pe termen lung. Siria rămâne sub control ruso-turcesc, asigurând permanența la putere a dictatorului sângeros Bashar Assad după înfrângerea ISIS și a grupurilor combătute rebele (precum și după dislocarea forțelor kurde care luptaseră de partea SUA împotriva ISIS), Libia ar fi avut șansa unui acord de pace ce ar fi trebuit urmat de formarea unui guvern de uniune

națională, lucru ce nu s-a petrecut până în prezent, alegerile fiind amânate de mai multe ori. Yemenul rămâne pradă războiului civil dintre arabii sunniți susținuți de Arabia Saudită (și de aliații ei locali) și șiiții Houthi sprijiniți de Iran: e de fapt un război purtat prin intermediari (*proxy war*) între saudiți și iranieni, primii beneficiind tot mai clar de apropierea de Israel, care prin „Acordurile abrahamice” din 2020 (negociate sub umbrela lui Donald Trump, așadar a SUA) au reușit să pună bazele unui parteneriat economic și de securitate cu mai multe state arabe proamericane (EAU, Sudan, Maroc), spre a se opune împreună Iranului, dar în plan secundar și Turciei, care aspiră să fie liderul musulmanilor sunniți din MENA.

Iranul posedă rachete balistice, dublate de o armată numeroasă și disciplinată, și, de asemenea, extinse prin instrumente *proxy* de susținere în Liban, Irak și Siria, fiind dornic să obțină hegemonia regională bazată pe loialitatea elementului șiiit. Dacă SUA și Israelul sau Israelul alături de monarhiile arabe sunnite ar atrage Iranul în război, cel mai probabil am asista la o accelerare a revoltei grupurilor etnice-religioase nemulțumite din Irak, balucii și kurzii, dar și a grupurilor de arabi sunniți de la granița cu Irakul. Însă și o parte a societăților arabe sunnite s-ar putea revolta aflând de alianța țărilor lor cu Israelul.

Ferocitatea războiului intern (civil sau mai bine zis tribal) s-a manifestat și în Ethiopia unde tentativa de secesiune a minorității tigreene a fost contracarată cu violență extremă de guvernul ethiopian (ajutat surprinzător de Eritreea, fostul arhiinamic), fiind vorba de mii sau de zeci de mii de morți și de sute de mii de refugiați. Furia ucigașă a forțelor progovernamentale a alimentat reacția la fel de violentă a insurgenților din gruparea Tigray People's Liberation Front (TPLF), care au ajuns la finalul anului 2021 să amenințe chiar capitala țării și să pună în discuție supraviețuirea acestui stat fragil, în ciuda mărimii, a dezvoltării economice, a dimensiunii forțelor militare. Se știe că Ethiopia găzduiește în capitală chiar sediul administrativ central al Uniunii Africane. Aceeași Ethiopie e amenințată de Egipt cu un război după ce a construit un mare lac de

baraj ce lasă Cairo cu un volum de apă scăzut pe Nil, punându-i în pericol situația economică și implicit securitatea regimului dictatorial militar. Egiptul, Sudanul și Ethiopia sunt așadar prinse într-un conflict politic și economic triumphiular ce poate degenera într-un veritabil haos regional de care vor profita nu doar minoritățile etnice separatiste (în Ethiopia și Sudan) sau grupări insurgente jihadistice (cele din Egipt și Sudan), ci și Rusia, care e tot mai prezentă în inima Africii. De menționat că forțele guvernamentale etiopiene și cele tigreene au ajuns la un acord de încetare permanentă a ostilităților la începutul lunii noiembrie 2022. Acordul presupune și integrarea guvernului regional în structurile centrale ale statului. Mercenarii ruși din Gruparea Wagner (care de fapt îndeplinesc și obiective geopolitice ale Moscovei) activează în Republica Centrafricană și în Ciad; în plus, își oferă serviciile juntei militare din Mali, spre disperarea și supărarea Franței, în timp ce China are o bază militară avansată în Djibouti și e tot mai activă economic pe pământ african. Turcia este și ea tot mai atrasă de aventuri militare și economice pe pământ african, având un acord strategic cu Nigerul (din 2020), unele contacte semisecrete cu noii lideri din Mali și baze militare în Somalia, pe lângă prezența militară consistentă din Libia. Astfel că Rusia, Turcia și Franța ar putea ajunge să lupte prin intermediari pe pământ african. Iar Parisul probabil va solicita sprijin din partea țărilor membre ale UE, simțindu-se în pierdere.

Coreea de Nord e un actor imprezvizibil, dotat cu arme WMD, cu vectori balistici eficienți și având un lider cu nivel de raționalitate discutabil. Fie că o vedem ca un pion al R.P. Chineze sau ca un actor local dornic să își urmeze propria matrice de securitate și de dezvoltare (implicând obținerea de garanții de securitate extinse la nivel internațional sau o posibilă reunificare cu Sudul), riscul unui război care să implice și arme nucleare nu poate fi exclus.

Marile puteri nu sunt titani de oțel invulnerabili, ci conglomerate de etnii și de religii animate de preferințe ideologice greu de armonizat. SUA cunosc fractura dintre liberalii radicali și conservatori, grupurile minoritare sunt agitate și mobilizate periodic, fapt ce slăbește